

РЕЦЕНЗІЯ

рецензента, кандидата філологічних наук,
доцента, асистента кафедри сучасної української мови
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича
Шатілової Наталії Олександрівни
на дисертацію Цівінської Юлії Вячеславівни
«Віришування Сергія Жадана (метрика й ритміка)»,
подану на здобуття ступеня доктора філософії
в галузі знань 03 Гуманітарні науки зі спеціальності 035 Філологія

Актуальність теми дисертації. Антропоцентрична парадигма сучасних філологічних студій сфокусувала увагу науковців на різнорівневих засобах експлікації письменницького ідіостилю. Нині спостерігаємо активізацію досліджень, сконцентрованих на окремій мовній особистості, зокрема постаті непересічного представника національної літератури, що виявляє в художніх текстах особливості свого мовомислення і світосприйняття та самотність культурного коду тієї етнічної спільноти, до якої належить. До таких елітарних мовних особистостей, без сумніву, належить С. Жадан – майстер українського поетичного слова, який, на думку дослідників, стрімко переростає національні кордони, набуваючи загальноєвропейського чи навіть світового звучання. Попри стійкий дослідницький інтерес до різновекторної інтерпретації художньої творчості письменника, його версифікаційна майстерність ще не була предметом окремого комплексного наукового опису. З огляду на це, тема дисертації Ю. В. Цівінської є, без сумніву, актуальною, позаяк репрезентує своєрідність версифікаційної системи поетичних текстів С. Жадана в аспекті метрики й ритміки як присутній маркер його індивідуального стилю.

Рецензована дисертація виконана **відповідно до наукової теми кафедри української літератури** Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича «Українська словесність Буковини та загальнонаціональний літературний процес» (державний реєстраційний номер 0121U110150). Тему дисертації затвердила науково-технічна рада Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (протокол № 16 від 20.11.2025 р.).

Обґрунтованість наукових положень і висновків, задекларованих у дисертації, забезпечують:

1) чітка й логічна композиція наукової праці, підпорядкована загальній меті – комплексно дослідити версифікаційний аспект поетичної творчості С. Жадана з огляду на метрико-ритмічні характеристики, здійснити її хронологічну класифікацію, порівняти динаміку змін віршових форм у різні

періоди; три розділи дисертації реалізують сформульовані у вступі й успішно розв'язані завдання; висновки до кожного розділу своєрідно аспектують вектори обраної проблематики;

2) репрезентативна наукова джерельна база (245 позицій у списку використаних джерел, у т.ч. й праці представників Чернівецької та Київської віршознавчих шкіл, до яких авторка повсякчас апелює в ході теоретичного викладу) та об'ємний емпіричний матеріал, обраний для аналізу, – віршовані тексти С. Жадана від перших друкованих видань до нинішніх (1995–2023 рр.), що уможливило ґрунтовне й послідовне дослідження метрико-ритмічної специфіки поетичних текстів письменника в усьому її розмаїтті;

3) концептуальна наукова новизна дисертації: *вперше* розроблено періодизацію поетичної творчості С. Жадана, зважаючи не лише на змістову й стильову специфіку віршів, але й з огляду на думки самого письменника; простежено динаміку віршових форм кожного періоду з огляду на авторські інтенції творця поетичного тексту та з оперттям на переконливі статистичні показники;

4) методологія проведення наукового аналізу, обрана для досягнення загальної мети й розв'язання окреслених завдань: залучено як загальнонаукові, так і спеціальні методи; використано елементи біографічного, культурно-історичного, герменевтичного та інтертекстуального підходів, застосовано техніку «пильного читання» («close reading») та методику кількісних підрахунків, що дало змогу статистично унаочнити результати дослідження;

5) широка апробація: результати дослідження висвітлюють доповіді на 11 наукових конференціях в Україні (Київ, Харків, Одеса, Дніпро, Хмельницький, Чернівці) та за кордоном (Сату-Маре, Румунія; мун. Бельці, Молдова), а основні дисертаційні положення пропорційно й повно відображають 15 публікацій дисертантки, з-поміж яких 4 – у фахових виданнях та 1 розділ у колективній монографії.

Структурний поділ дисертації Ю. Цівінської репрезентує як теоретико-методологічні, так і практичні аспекти наукового пошуку. Окрім загальноприйнятих для такого типу робіт анотацій, вступу з усіма необхідними компонентами, висновків, списку використаних джерел, додатків, робота складається з трьох основних розділів.

Перший розділ «Теоретичні засади дослідження версифікації (метрики, ритміки) поетичного тексту Сергія Жадана» вповні засвідчує інтерпретаційно-аналітичні здібності авторки. Покликаючись на авторитетні джерела (монографії, дисертації, книги, численні публікації у фахових виданнях, літературно-художніх часописах, матеріалах конференцій тощо), залучаючи до аналізу фрагменти інтерв'ю з письменником, наводячи, що

важливо, розлогі й присутні авторські коментарі, Ю. Цівінська оприявнює специфіку літературознавчого осмислення поезики С. Жадана, розкриває основні її риси, провідні мотиви, архетипні образи, культурні символи, базові концепти, окреслює інтертекстуальні зв'язки, експресивні засоби художнього текстотворення як маркери письменницької індивідуальності, фокусує дослідницьку увагу на різних техніках віршування, актуалізує проблему жанрової репрезентації поетичних текстів письменника тощо. Нам імпонує висновок дослідниці, про те, що «багатоманітність дослідницьких візій свідчить про розгерметизованість, розімкненість художнього світу С. Жадана, що мотивує до нових прочитань як з літературно-критичного погляду, так і з естетичного боку» (с. 70).

Заслуговує на увагу запропонована хронологічна систематизація доробку С. Жадана, що її дисертантка здійснила з опертям на біографічні відомості, суспільно-історичні події, культурні чинники, світоглядні маркери й міркування самого письменника. Виокремлено чотири етапи творчості автора: 1) 1993–2001 рр.; 2) 2002–2009 рр.; 3) 2010–2014 рр.; 4) 2015–2023 рр., зокрема четвертий період визначено як найдовший і найпродуктивніший за кількісними показниками й водночас відкритий і незавершений, такий, що на думку дослідниці, може зазнавати надалі змін з огляду на реалії сьогодення. Таке трактування логічно умотивовує наступні два розділи дисертації, що поетапно репрезентують версифікаційну специфіку поезії С. Жадана відповідно до окреслених завдань.

У другому розділі *«Метрико-ритмічні параметри поезії Сергія Жадана 1990–2014 років»* описано розмаїття версифікаційних форм першого періоду поетичної творчості письменника, де він, перебуваючи у творчому пошуку, апробовує майже всі варіанти класичного й некласичного віршування (п. 2.1.); зацентровано на його експериментаторській діяльності з метрикою і ритмікою упродовж другого періоду (п. 2.2.); схарактеризовано специфіку віршових форм поезій митця на третьому етапі (п. 2.3). Детальний аналіз фактичного матеріалу засвідчив версифікаційну варіативність поетичних текстів С. Жадана, уміле поєднання традиції та новаторства, розмаїття засобів творення ритму з огляду на змістові особливості та художній задум автора.

Варто зазначити, що версифікаційний зріз поетичних текстів кожного періоду унаочнюють статистичні підрахунки, що у відсоткових показниках репрезентують частотність функціонування силабо-тонічних, тонічних розмірів, верлібру, перехідних метричних форм, поліметричних конструкцій тощо. Прикметно, що з опертям на методику кількісних підрахунків у дисертації простежено й еволюцію кожної окремої віршованої форми досліджуваних текстів у діяхронічному аспекті.

Третій розділ дисертації «Віршування Сергія Жадана в часи війни» логічно продовжує науковий пошук авторки, репрезентуючи своєрідність версифікаційної системи письменника в новому етапі його творчості, що безпосередньо пов'язаний із початком російсько-української війни. У двох взаємопов'язаних підрозділах авторка на широкому фактичному матеріалі простежує специфіку художньої мови письменника в новій поетичній реальності: віршові форми поетичних текстів, створених з 2014-го по 2023-й роки (п. 3.1.), та зміну ритмів у поезії воєнного помежів'я (п. 3.2). Скрупульозні статистичні підрахунки дали змогу дисертантці визначити верлібр як найактивнішу віршовану форму цього періоду (39 %) та зробити ґрунтовні висновки щодо застосування інших метрів як маркерів індивідуальної поезики С. Жадана.

Результати проведеного дослідження, безперечно, мають **наукову новизну**, що її обумовлює як об'єкт і предмет наукового опису, так і вектор їх інтерпретації, адже комплексний аналіз поетичної творчості С. Жадана (від першої збірки до сьогодення) в аспекті версифікації, зокрема метрико-ритмічних характеристик, та з огляду на їхню динаміку в різночасові періоди творчості письменника здійснено в українському літературознавстві вперше. Висновкові положення рецензованої праці є переконливими і обґрунтованими, висвітлюють основні результати проведеного наукового дослідження, зокрема й на основі статистичного аналізу.

Додатки до дисертації містять: а) фрагмент розмови Ю. Цівінської із Сергієм Жаданом на літературному фестивалі «Meridian Czernowitz» 10 вересня 2023 року, Чернівці (с. 196–199); б) список опублікованих праць за темою дисертації (с. 200–202); в) відомості про апробацію результатів дослідження (с. 203–204).

Практичне значення одержаних результатів полягає в можливості їхнього використання в освітньому процесі, зокрема у викладацькій практиці (курс новітньої української літератури, спецкурси з проблем поезики, віршування, ідіостилістики, текстології тощо), науково-дослідницькій діяльності (написання кваліфікаційних робіт) та навчально-методичній роботі (укладання підручників та навчально-методичних посібників) тощо.

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації. Усе викладене вище дає змогу кваліфікувати рецензовану працю як самостійне й комплексне дослідження. Утім, як і кожна наукова розвідка, дисертація спонукає до роздумів, що відкривають перспективи подальших спостережень, містить положення, які можуть слугувати підґрунтям для дискусій або потребують уточнень:

1. Авторка під час наукового пошуку широко застосовує кількісно-статистичні методи для ґрунтового аналізу обраного корпусу поетичних текстів С. Жадана (майже 700 опрацьованих поезій), зазначаючи репрезентативні відсоткові показники, релевантні для кожного періоду творчості письменника. Однак, на жаль, у роботі не подано узагальнювальних таблиць, які б, на наше переконання, могли б ефективно унаочнити й об'єктивувати здобуті результати, систематизувати й візуально структурувати статистичні відомості в зручному для аналізу й сприйняття форматі.

2. Дисертантка цілком слушно виокремлює низку типових ритмотвірних чинників, характерних для поезії С. Жадана, з-поміж яких лексичні й синтаксичні повтори, парцельовані конструкції, синтаксичний паралелізм, оказіональна внутрішня рима, анафора та рефрен слів чи словосполучень тощо. Утім, деякі теоретичні положення в дисертації не проілюстровано відповідними прикладами з досліджуваних поетичних текстів, напр.: *«Звертання, побудова розповіді, що вказує на публічне звертання, надають творам рис монологу. Подекуди на це вказують і стилістичні засоби: парцеляція, синтаксичний паралелізм, невелика кількість повторів, логічне перетікання думок у висловленні, що якісно працюють, наприклад, у промові»* (с. 100). Потребує ілюстративного матеріалу, на нашу думку, й слушне твердження дослідниці про різнорівневі засоби експресивізації поетичної мови письменника *«як на лексичному (сленг, розмовні конструкції, лайка), так і на інтонаційному (окличні речення) та графічному (трапляється написання окремих рядків великими літерами) рівнях»* (с. 100).

3. Спостережено розбіжності в номінації базових термінологічних понять дисертаційного дослідження щодо уживання прикметників «віршовий» / «віршований», як-от: «віршова форма» (с. 15, 16, 17, 19, 94, 110) / «віршована форма» (с. 5, 18, 124, 134, 141), «віршовий рядок» (с. 19, 85, 98, 102, 152) / «віршований рядок» (с. 97), «віршовий розмір» (с. 127) / «віршований розмір» (с. 76, 135), що потребує уточнення.

4. Оскільки особливості метрики й ритміки версифікаційної системи С. Жадана дисертантка аналізує в об'єктиві індивідуального стилю письменника, вважаємо, цікаво було б розкрити художню специфіку й оригінальність віршотворчості письменника порівняно з версифікаційними картинами його сучасників, інших представників постмодерністського художнього дискурсу. У цьому вбачаємо перспективу подальших наукових спостережень дисертантки.

Висловлені міркування жодним чином не стосуються принципових концептуальних положень рецензованої праці як оригінальної за задумом та виконанням і не знижують загальної позитивної оцінки її результатів.

Відсутність порушення академічної доброчесності. Аналіз наукового дослідження Ю. В. Цівінської вказує на відсутність текстових запозичень без належного покликання на джерела та засвідчує дотримання вимог академічної доброчесності. Дисертантка продемонструвала філологічну ерудицію, різнобічне бачення об'єкта дослідження, належний рівень володіння обраними методами і прийомами наукового опису.

Оцінка відповідності дисертації встановленим вимогам. Актуальність і незаперечна наукова новизна, теоретична й практична цінність наукових результатів, мова і стиль рецензованої праці засвідчує, що дисертація Цівінської Юлії Вячеславівни «Віршування Сергія Жадана (метрика й ритміка)», виконана на здобуття наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 035 Філологія, є завершеним самостійним науковим дослідженням і відповідає вимогам пунктів 6–9 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 (зі змінами, внесеними згідно з Постановами Кабінету Міністрів України № 431 від 21.03.2022 р., № 502 від 19.05.2023, № 507 від 03.05.2024). Авторка рецензованого дослідження – Цівінська Юлія Вячеславівна – заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії в галузі знань 03 Гуманітарні науки зі спеціальності 035 Філологія.

РЕЦЕНЗЕНТ:

кандидат філологічних наук,
доцент, асистент кафедри сучасної української мови
Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича

Наталія ШАТІЛОВА

